

MEDBORGARNA OM SKOLPOLITISKA FÖRÄNDRINGAR UNDER FYRTIO ÅR – CENTRALISM, NYLIBERALISM OCH GLOBALISERING

SVERKER LINDBLAD, HELENA KORP,
MONICA REICHENBERG OCH GUN-BRITT WÄRVIK

Sammanfattning

Svenska folkets syn på skolan under fyrtio år är i blickpunkten för detta kapitel. Vi har undersökt hur opinionen uppfattat skolan som institution med de förväntningar och normer som utvecklats över tid. Vi knyter det till hur medborgarna ser på olika försök att styra och reglera skolan som organisation och gör då en indelning i tre perioder: den centralistiska, den nyliberala, och den globaliserade skolan. Vi fann en viss stabilitet under dessa fyrtio år i förtroendet för grundskolan som institution och för dess lärare. Vi fann emellertid också att stora delar av svenska folket menar att kvaliteten i svensk skola har försämrats under senare år. Resultaten visar på viss acceptans för globalt inflytande i skolpolitiken. De visar också att opinionen i stor utsträckning är negativ till nyliberala sätt att organisera skolan genom avreglering och privat vinstutdelning. Kan detta öppna för ökat inflytande för lärarna som profession i svensk skola?

I år är det 80 år sedan 1946 års Skolkommision startade sitt arbete (SOU 1948:27). En av ledamöterna i kommissionen som kom att få ett stort inflytande var Alva Myrdal. Myrdal hade kommit i kontakt med John Deweys (1906/2005) progressivism under en vistelse i USA. Progressivismen ville fostra en ny sorts medborgare och göra upp med skolans gamla auktoritära metoder och ersätta dem med en mer frihetlig fostran (Qvarsebo, 2022). Skolan skulle alltså vara en progressiv kraft i byggandet av det nya moderna samhället. Undervisningen i skolan – som också inkluderade samhällsorientering – skulle vara neutral och baserad på vetenskap. Detta var viktigt vid tiden för krigsslutet när det demokratiska samhället behövde framhållas i kontrast till auktoritära och fascistiska regimer (Qvarsebo, 2022; Englund, 2014).

Men skolan har förändrats sedan dess. Under de senaste fyrtio åren har det skett stora förändringar i organisering och styrning. Vi ska här visa hur svenska folket har sett och ser på detta och hur de ställer sig till dagens skola med dess uppgifter och sätt att styra. Utifrån detta kommer vi att diskutera det skolpolitiska läget, det vill säga skilda positioner och ställningstaganden i skolfrågor, relativt olika

ståndpunkter inom opinionen och vad detta säger oss om alternativa sätt att styra skolan framöver.

Vi skiljer i våra analyser mellan skolan som *institution*, med de ofta osynliga normer, regler och förväntningar som samhället har utvecklat (se t.ex. Meyer & Rowan, 1977), och skolan som *organisation*, med dess sätt att styra och organisera genom formella beslut och reformer av verksamheten i utbildning och undervisning. Med dessa begrepp kan en förstå vad som hände på nittio-talet i Sverige. Det centralstyrda skolväsendet ansågs av många – både till höger och vänster inom politiken – vara alltför kostsamt och ineffektivt. Därför infördes en ny organisering av skolan, efterhand med nyliberala förtecken som många hoppades skulle vidmakthålla kvaliteten hos skolan som institution och samtidigt göra den mer effektiv och känslig för vad föräldrar och elever önskade. Skolan som institution skulle bevaras samtidigt som skolan som organisation skulle bli mer modern och nydanande genom decentralisering, avreglering och marknadsstyrning. Detta knöts i sin tur till krav på skolans personal – lärarkåren skulle ingå i och styras av skolan som organisation. Efterhand visade sig marknadsstyrningen inte räcka till utan ansågs också kräva granskning och utvärdering av skolans resultat. Här fick globala aktörer som OECD ett ökat inflytande genom konsultverksamhet och bruket av internationella jämförelser av skolresultat som mått på kvalitet och effektivitet.

På så sätt kan vi se hur organiseringen av skolan förändrats, vilket kanske inverkat på skolan som institution med dess förväntningar och normer. Vi gör då – utifrån tidigare pedagogisk forskning – en indelning i tre idealtyper (Weber, 1983) av skolan som organisation och knyter detta till förändringar över tid; (a) den *centralistiska* skolan som dominerar under efterkrigstiden fram till början av 1990-talet, (b) den *nyliberala* skolan som tar över sedan mitten av 1990-talet, och som delvis backas upp och delvis ifrågasätts sedan 2010-talet av (c) den nationella skolan i ett *globalt spänningsfält*. På så sätt erhåller vi tre perioder av skolpolitiska förändringar. Dessa behandlas mer ingående längre fram i detta kapitel där vi behandlar medborgarnas erfarenheter och uppfattningar av skolan som institution och som organisation.

Hur är det då med organisering av skolan och lärarkåren som profession. I den centralistiska skolan är det byråkratiska regler som ska gälla, medan i den nyliberala skolan är det marknaden som ska styra. Ett alternativ till byråkrati och marknad är, enligt Freidson (2001) professionell styrning som bygger på tillit till professionellt ansvar och kunnande. Detta bör vara viktigt att diskutera!

Frågor som vi ställer oss blir då: Hur speglas dominansen av olika organiserande idealtyper i medborgarnas förtroende för skolan som institution och för lärarkåren? Hur förhåller sig olika delar inom opinionen, som partisympatier, generations-tillhörighet och kön, till de skiften som skett i skolans organisering som ägt rum. Vad betyder detta för dagens skolpolitiska läge och framtid?

Vi börjar kapitlet med att ge en bild av hur medborgarna ser på skolan som institution, inklusive förtroendet för grundskolan under fyrtio år. På detta följer en genomgång av hur opinionen ser ut vad gäller olika skol- och utbildningsfrågor

i den nationella SOM-undersökningen 2025. Vi utforskar svenska folkets uppfattningar av den nyliberala skolans organisering och hur opinionen ser på lärarna, lärarutbildning och skolans uppgifter. Med tanke på intresset för det skolpolitiska läget presenteras särskilt undersökningar av olikheter inom opinionen. Till sist presenterar vi våra slutsatser och diskuterar utifrån dessa det skolpolitiska läget.

Skolan som institution under olika perioder av organisering

En övergripande uppgift för skolan som utbildningssystem är att fostra kulturellt kompetenta medborgare (Luhmann m.fl., 2000). De ideal som har knutits till detta har emellertid förändrats över tid. Dessa förändringar kan förstås utifrån de ovan nämnda tre idealtyperna, snarare än som tydligt avgränsade historiska skeden.

Den centralistiska skolan kännetecknas av stark statlig styrning och strävan efter enhetlighet (Lindblad & Wallin, 1993). Skolan ses som ett verktyg för att åstadkomma likvärdighet, jämlikhet och medborgarfostran i skapandet av ett modernt demokratiskt samhälle. Denna idealtyp dominerar i Sverige under perioden 1960–1990. Utbildningssystemet expanderar kraftigt och öppnar för medborgare från olika samhällsklasser. Från att ha varit ett elitistiskt system utvecklas utbildningen mot ett system som skulle öppna möjligheter för alla med talang och förutsättningar. Därigenom skulle utbildningen bidra till såväl social utveckling som ekonomiskt välstånd (Wärvik m.fl., 2020). Den obligatoriska skolgången blir nu nio år, gymnasieskolan, vuxenutbildningen och universiteten expanderar. Som en följd tillbringar allt fler människor en längre tid i utbildning (se t.ex. Lindensjö & Lundgren, 2014).

Den nyliberala skolan kännetecknas i sin tur av decentralisering, avreglering, privatisering, valfrihet och konkurrens som verktyg för att skapa ökad effektivitet och kvalitet (Kallós & Lindblad, 1994; Englund, 1996). Detta kombineras med ansvarsskyldighet och resultatmätningar. Skolan blir mer nyliberal efter insatser av olika aktörer under lång tid (jfr. Svallfors & Tyllström, 2019). Det sker ett skifte från kollektivism (t.ex. medborgarnas skyldigheter visavi nationen) till individualism (t.ex. medborgarnas rättigheter inklusive mänskliga rättigheter) (Englund, 2014). Denna idealtyp dominerar under perioden 1990–2010 och fortsätter framöver i ett något ändrat sammanhang. Nu betonas formandet av en ny typ av medborgare: den kompetenta och flexibla individen, kapabel att anpassa sig till samhällets föränderliga krav (Lumsden Wass, 2004). Samtliga utbildningar inom gymnasieskolan blir treåriga och ger allmän behörighet till högre studier. Under 1990-talet genomförs vidare en rad reformer som radikalt ändrar förutsättningarna för skolans styrning. Det fria skolvalet införs och offentligt finansierade friskolor tillåts (Rönneberg m.fl., 2022). En snabb tillväxt sker av skolaktiebolag och skolkoncerner.

Den nationella skolan i ett globalt spänningsfält visar hur den svenska nyliberala skolan formas i relation till transnationell policy, internationella kunskapsmätningar och globala normer för styrning och kvalitet (Cerny, 2010; Lindblad, m.fl.,

2018). Skolan är nationellt organiserad men dess inriktning påverkas av globala jämförelser och policy-flöden. Denna idealtyp får ökad betydelse efter 2010-talet. Rankinglistor och hierarkiseringar används för att definiera vad som räknas som en god utbildning. Såväl politiker som media ger ofta lärarna och skolan skulden när skolresultaten sjunker en bit in på 2000-talet (Henrekson & Wennström, 2023). Politiker och media målar upp en bild där elever i segregerade områden framställs som risker och måste formas till goda och välutbildade samhällsmedborgare (Wärvik & Lindblad, 2026). Under denna period införs politiska reformer som syftar till ökad statlig kontroll av skolan för att svara mot kunskapskrav och högre kvalitet. Samtidigt blir kopplingen mellan skola och arbetsmarknad allt tydligare.

Medborgarnas uppfattning av utbildning och skola under 40 år av omorganisering

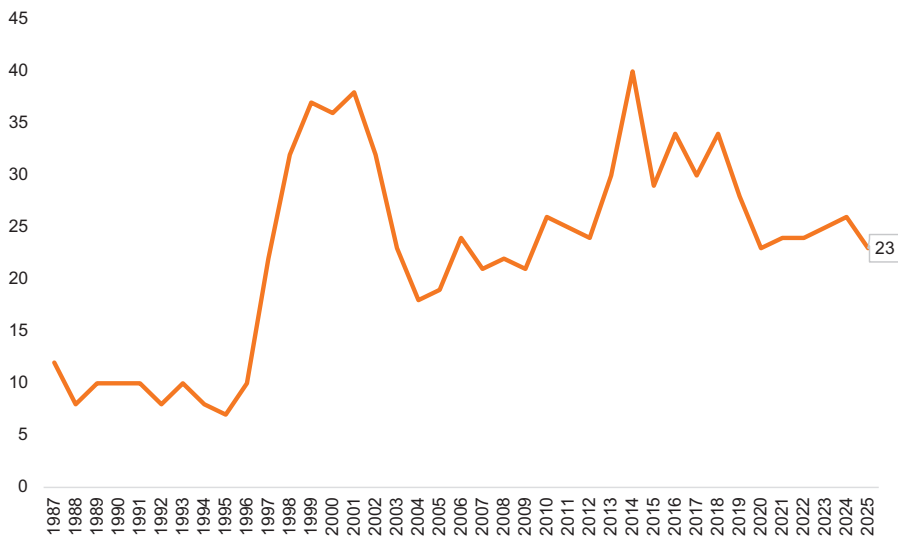
Mot denna bakgrund är det relevant att uppmärksamma hur utbildning och skola har uppfattats av medborgarna som en viktig samhällsfråga idag och över tid. Material för våra analyser av opinionen 2025 har vi hämtat från den nationella SOM-undersökningen 2025. För analyser av perioden 1986–2025 använder vi data från de nationella SOM-undersökningarna sedan 1986.

Skolan som samhällsproblem

I de nationella SOM-undersökningarna har medborgarna alltsedan 1987 fått svara på den öppna frågan ”Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem”. Frågan saknar fasta svarsalternativ, vilket innebär att respondenterna själva formulerar sina svar. Bedömningen av utbildning som ett av de viktigaste samhällsproblemen varierar över tid. Toppnoteringarna sammanfaller med den andra och tredje idealtypen av skolan som organisation med dess större utbildningspolitiska omorienteringar (Se figur 1).

Efter att ha legat långt ned på listan syns en tydlig uppgång av andelen medborgare, som anger skola eller utbildning i sina svar några år före millennieskiftet och förefaller hänga samman med att idealtypen ”den nyliberala skolan” börjat sin dominans i svensk skola efter beslut av regeringen Bildt. Sedan följer en viss nedgång. Därefter kommer en tydlig uppgång år 2014, då svenska skolans nedgång vid internationella jämförelser av skolresultat var livligt diskuterade av politiker och i tidningar. Detta läser vi som att idealtypen ”den nationella skolan i ett globalt spänningsfält” börjar få genomslag inom opinionen genom insatser av bland annat OECD.

Figur 1 Viktiga frågor och samhällsproblem enligt medborgarna, 1987–2025: Andel som anger skola/utbildning (procent)

Kommentar: Frågan löd *Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?* Respondenterna ombads att ange högst tre frågor/samhällsproblem. Tabellen redovisar andelen som angett utbildning. Frågan var öppen med fritextsvar. Procentbasen utgörs av samtliga svarande. Lägsta antal svar 1987–2025 var 1 573 år 1991. Antal svar år 2025 var 7 655.

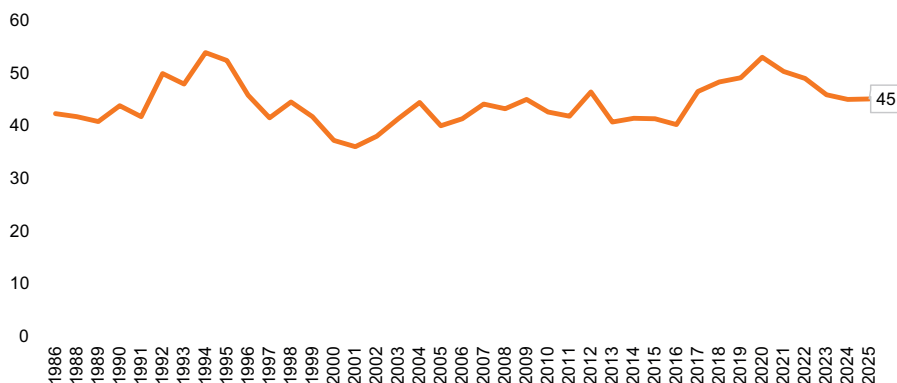
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1987–2025.

Förtroende för grundskolan och förslag om förstatligande:

Trots skolans toppnoteringar som viktig fråga eller samhällsproblem har medborgarnas förtroende för grundskolan legat stabilt under 40 år av SOM-mätningar. Andelen som svarar att de har mycket stort alternativt ganska stort förtroende för grundskolan har varierat mellan 54 procent år 1994 och 36 procent år 2001, enligt figur 2. Vi kan se en viss uppgång i samband med skolans stora avreglering under 1990-talets första hälft. Sedan sjunker förtroendet.

SOM-institutets mätningar visar även att svenskarnas stöd för ett förstatligande av skolan har ökat över tid och är nu tämligen stabilt (se även Jarl, 2025). När frågan började ställas 2011 var opinionen samlad kring en försiktigt positiv-neutral position (ca 45 procent såg det som ett bra förslag), för att stiga kraftigt 2013, i samband med Sveriges låga resultat i PISA året innan, och 2014 ansåg hela 65 procent att ett förstatligande av skolan vore bra. Nivån har sedan dess legat kvar kring 60 procent med en mindre topp 2021.

Figur 2 Förtroende för grundskolan, 1986–2025 (procent)

Kommentar: Frågan löd *Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete: Grundskolan*. Svarsalternativen var *Mycket stort förtroende*, *Ganska stort förtroende*, *Varken stort eller litet förtroende*, *Ganska litet förtroende* och *Mycket litet förtroende*. Figuren redovisar andelen som angett *Mycket stort förtroende* och *Ganska stort förtroende*. Lägsta antal svar 1986–2025 var 1 496 år 1991. Antal svar år 2025 var 1 818.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986–2025.

Förtroende för lärarna

I tidigare SOM-undersökningar har även medborgarnas förtroende för lärarna som yrkesgrupp undersökts. Senaste mätningen gjordes i den nationella SOM-undersökningen 2020 och då är det 76 procent av svenska folket som har stort eller ganska stort förtroende för lärare som yrkesgrupp. En förklaring till 2020 års resultat kan vara lärarnas insatser under pandemin, där skolans bredare sociala omsorgsuppdrag synliggörs (Lindblad m.fl., 2021).

Hur ser då svenska folket på skolan år 2025?

I det föregående avsnittet har vi sett hur opinionen om skolan som institution och organisation har varierat över tid; i det här avsnittet ska vi undersöka hur opinionen ser ut i förhållande till olika demografiska variabler. Enligt våra tidigare resonemang är organisationens syfte att på ett effektivt sätt bevara och stärka institutionen även när dess existensvillkor skiftar (Meyer & Rowan, 1977). För skolans del innebär detta att bibehålla, och helst stärka, utbildningens kvalitet, likvärdighet och demokratiska funktion – värden som har varit centrala i skolans läroplaner och skollagen alltsedan grundskolan och den sammanhållna gymnasieskolan infördes, och en viktig grund för skolans legitimitet som institution. Medborgarnas förtroende för skolan kan utifrån denna logik antas bero på hur de bedömer att detta lyckas i den skolpolitiska era som utmärks av privatisering och marknadsutsättning och där internationella kunskapsmätningar spelar en allt större roll. Dessa mätningar

visar att den svenska skolan får allt svårare att fylla sitt kompensatoriska uppdrag.

För att belysa medborgarnas syn på skolan som institution har vi utgått från följande påståenden i den nationella SOM-undersökningen 2025:

”Skolans viktigaste uppdrag är att fostra demokratiska medborgare”

”Lärare i svenska skolor är välutbildade”

”Internationella jämförelser är inte användbara för bedömningar av den svenska skolans kvalitet”

”Kvaliteten i den svenska skolan har försämrats under senare år”

med svarsalternativen 1-5, 1 = Helt felaktigt påstående, 5 = Helt riktigt påstående

När det gäller uppfattningar av skolans organisation har vi utgått från följande påståenden:

”Låta staten ta över ansvaret för skolan från kommunerna”

”Förbjud företag med vinstintresse att driva skolor”

med svarsalternativen: Mycket bra/ganska bra/varken bra eller dåligt/dåligt förslag

Variablerna har valts utifrån vad som genom tidigare opinionsstudier och pedagogisk forskning kan väntas ha betydelse för medborgarnas åsikter om skolan: kön, generation, inkomstnivå (fyra inkomstgrupper), utbildningsnivå (fyra nivåer) och boende (typ av område och om man äger eller hyr sin bostad), samt partisympatier. Vi redovisar enbart skillnader som är signifikanta i statistisk mening (Chi-2 testning med 1 procent signifikansnivå). Bostadsområdet och huruvida man äger sin bostad visade sig inte ha någon signifikant betydelse för inställningen i de frågor vi har undersökt. Den mest genomgående och tydliga påverkan ser vi av partisympati, generation och inkomstnivå.

För att underlätta för läsaren, redovisar vi opinionens uppfattningar i två sammanfattande tabeller. I tabell 1 redovisar vi medborgarnas ställningstaganden till skolans kvalitet, lärarnas utbildning och skolans uppgifter.

Tabell 1 Ställningstaganden till påståenden om skolan och dess uppgifter samt om lärare och om skolans kvalitet samt bruket av internationella jämförelser för att bedöma denna kvalitet, 2025 (procent)

Din uppfattning om följande påståenden	1=Helt felaktigt	2	3	4	5 =Helt riktigt	Summa procent	Antal svar
Kvaliteten i den svenska skolan har försämrats under senare år	2	6	29	31	32	100	1 728
Skolans viktigaste uppgift är att fostra demokratiska medborgare	9	14	35	26	16	100	1 600
Lärare i svenska skolor är välutbildade	4	11	40	33	12	100	1 726
Internationella jämförelser är inte användbara för bedömningar av den svenska skolans kvalitet	17	22	42	14	5	100	1 768

Kommentar: Frågan löd *Vilken är din uppfattning och följande påståenden: Kvaliteten i den svenska skolan har försämrats under senare år, Skolans viktigaste uppgift är att fostra demokratiska medborgare, Lärare i svenska skolor är välutbildade och Internationella jämförelser är inte användbara för bedömningar av den svenska skolans kvalitet.* Svartalternativ och antal svarande framgår av tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

Vi ser i tabell 2 att medborgarna i stor utsträckning ifrågasätter skolans omstrukturering i form av decentralisering och marknadisering.

Tabell 2 Ställningstaganden till förslag om centralstyrning och vinstintressen i skolan, procent (2025)

	Mycket bra eller ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt eller mycket dåligt förslag	Summa procent	Antal svar
Låta staten ta över ansvaret för skolan från kommunerna	57	27	15	100	1 692
Förbjuda företag med vinstintresse att driva skolor	69	14	17	100	1 703

Kommentar: Frågorna löd *Vilken är din åsikt om följande förslag: Låta staten ta över ansvaret för skolan från kommunerna, respektive Vilken är din åsikt om följande förslag: Förbjuda företag med vinstsyfte att driva skolor.* Svartalternativen var i båda fallen *Mycket bra förslag, Ganska bra förslag, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt förslag* och *Mycket dåligt förslag.*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

Därmed övergår vi till mer detaljerade analyser av hur medborgarna ser på skolan som institution och dess organisering.

Medborgarna om skolan som institution

Vi finner att en stor andel – 40 procent – menar att skolans viktigaste uppgift är att fostra demokratiska medborgare. Äldre generationer anser detta i högre grad än yngre, men inga signifikanta skillnader noteras mellan könen eller beroende på utbildningsnivå, inkomst eller partisympati. Se bilaga 1.

Välutbildade lärare:

Att svenska lärare är välutbildade är ett påstående som 46 procent håller med om, medan 39 procent har en neutral inställning och 15 procent tycker att det är ett felaktigt påstående. Opinionen skiljer sig mellan generationer och utbildningsnivåer. Den äldsta generationen och personer med lägre utbildning anser i högre grad att svenska lärare är välutbildade, medan yngre och mer högutbildade grupper i lägre grad delar denna uppfattning. Se bilaga 1.

Det är relativt få som *inte* håller med om att svenska lärare är välutbildade. Vi menar att detta resultat, tillsammans med det relativt stora förtroende som svenska folket har för lärare som yrkesgrupp (se sid 5), ger ett visst stöd för lärarkåren och för professionellt inflytande i organiseringen av skolan (ifr Evetts, 2011; Freidson, 2001).

Förtroende för arbetet i grundskolan:

Totalt sett är förtroendet för hur arbetet i grundskolan sköts ganska starkt: nära hälften (49 procent) har uppgivit att förtroendet är stort, jämfört med 16 procent att det är litet och 36 procent varken eller. I de två äldsta generationerna är dock det vanligaste svaret att förtroendet för hur grundskolan sköts varken är stort eller litet, men samtidigt är det betydligt fler som svarar att de har ett högt förtroende än ett lågt. I övriga tre generationer finns ett mer entydigt stort förtroende för arbetet i grundskolan. Tydligast är detta i mittgenerationen (födda 1965–1977), där sammanlagt 57 procent har svarat att de har ett mycket stort förtroende för hur grundskolan sköts. Förtroendet stiger med utbildningsnivån, och är således högst bland de högutbildade; 59 procent av de med högst utbildning svarar att de har ganska eller mycket stort förtroende, och lägst bland de lågutbildade (36 procent). Förtroendet ökar även med inkomstnivån; 58 procent av de som tjänar minst 45 000 kr uppger att de har ett stort förtroende, jämfört med 40–41 procent i de två lägsta inkomstgrupperna (under 25 000 kr).

Förtroendesiffrorna i relation till partisympatier är mer svårtolkade. Högst är förtroendet för hur grundskolan sköts finns bland Liberalernas, Miljöpartiets och Vänsterpartiets sympatisörer, där mellan 60 och 62 procent har svarat att förtroendet är mycket eller ganska högt. Lägst andel med högt förtroende finns hos Sverigedemokraterna (31 procent), där en nästan lika stor andel (27 procent) har

svarat att de har ett ganska litet eller mycket litet förtroende för hur grundskolan sköts. Se bilaga 2.

Sammanfattningsvis är förtroendet för hur grundskolan sköts överlag ganska starkt, särskilt i mellan generationerna, bland personer med högre utbildning och inkomst, samt bland dem som sympatiserar med Liberalerna, Miljöpartiet eller Vänsterpartiet, medan det finns en mer tveksam hållning bland övriga partier, i de äldsta och de yngsta generationerna samt i grupper med lägre inkomst och utbildning.

Har kvaliteten försämrats?

En majoritet i den nationella SOM-undersökningen 2025 instämmer med påståendet att kvaliteten i den svenska skolan har försämrats under de senaste åren, samtidigt som de skattar kvaliteten i skolan där de själva bor betydligt högre.

De signifikanta skillnader som noteras i denna fråga är relaterade till medborgarnas partisynpaty och utbildningsnivå. De som i högst grad instämmer i påståendet att skolan har försämrats är de som sympatiserar med KD (78 procent), SD (73 procent) och L (72 procent). I lägst grad instämmer de som sympatiserar med MP (47 procent), V (52 procent) och C (53 procent). Andelen som tycker att det är ett helt felaktigt påstående utgör mindre än fyra procent i samtliga partier.

Låta staten ta över ansvaret?

I ljuset av kvalitetsförsämring är det inte så förvånande att medborgarna i Sverige generellt ser det som ett bra förslag att låta staten ta över ansvaret för skolan från kommunerna: 32 procent svarade att det är ett mycket bra förslag, 27 procent att det är ett ganska bra förslag, och bara fyra procent ansåg att det är ett mycket dåligt förslag, enligt tabell 1. Stödet för ett förstatligande finns i alla grupper, och svarsmönstret är ovanligt konsistent – det är bara mellan olika generationer och inkomstgrupper som vi hittar signifikanta skillnader.

Den tydligaste skiljelinjen i frågan går mellan äldre och yngre; i den äldsta generationen (födda 1918–1947) svarade hela 70 procent att det är ett bra förslag att låta staten ta över ansvaret för skolan från kommunerna, att jämföra med 36 procent i den yngsta. Vidare är personer med högre inkomst mer positiva: 62 procent i den högsta inkomstgruppen jämfört med 45 procent i den lägsta.

Förbjuda vinstintressen?

I frågan om huruvida företag med vinstintresse borde förbjudas att driva skolor råder en påfallande samstämmighet. Hela 70 procent anser att detta är ett bra förslag. Störst åsiktsskillnader finns mellan personer med olika partisynpatier. Personer som sympatiserar med Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet instämmer starkast i förslaget om ett förbud för vinstdrivande företag att driva skolor. Lägst andel positiva till ett sådant förbud finns bland Kristdemokraternas (45 procent)

och Moderaternas sympatisörer. Bland såväl Liberalernas som Sverigedemokraternas sympatisörer finns en klar majoritet för ett förbud. Observera att antalet svar från liberaler är mycket lågt, varför procentsiffran ska tolkas med försiktighet. Sammanfattningsvis utgör den grupp som anser att ett förbud vore bra den största andelen i samtliga partier. Opinionsen för ett förbud är starkast bland oppositionspartiernas anhängare, och något mer splittrad bland Tidö-samarbetetspartiernas anhängare.

Tabell 3 Medborgarnas åsikter om att förbjuda företag med vinstsyfte att driva skolor, 2025 (procent och antal)

Förbjuda företag med vinstsyfte att driva skolor	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Summa procent	Antal svar
Samtliga	51	19	14	8	8	100	1 600
Vänsterpartiet	76	8	8	3	5	100	132
Socialdemokraterna	64	17	9	5	5	100	558
Centerpartiet	41	21	20	12	6	100	89
Liberalerna	39	28	24	12	7	100	55
Moderaterna	27	24	21	15	13	100	334
Kristdemokraterna	18	27	25	14	16	100	49
Miljöpartiet	72	15	6	4	3	100	92
Sverigedemokraterna	43	18	20	11	8	100	234
Annat parti	52	15	20	3	10	100	61

Kommentar: Frågan löd *Förbjuda företag med vinstsyfte att driva skolor*. Svartalternativ och antal svarande framgår av tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

Till bilden hör att en tydlig majoritet i samtliga inkomstgrupper anser att förslaget att förbjuda företag med vinstintresse att driva skolor är bra. Störst stöd för ett sådant förslag finns i den lägsta inkomstgruppen där sammanlagt 77 procent svarar att ett det vore ett mycket eller ganska bra förslag, men även i den högsta inkomstgruppen är stödet för ett förbud starkt, nämligen 62 procent.

Av generationerna (1918–1945; 1946–1964; 1965–1976; 1977–1995; 1996–2009) är det de två äldsta som ställer sig mest positiva till att förbjuda företag med vinstintresse att driva skolor och som tydligast tar ställning för ett sådant förslag; hela 75 procent i båda dessa generationer (svarsmönstret är i stort identiskt) anser att det är ett bra förslag. I de yngsta generationerna är åsikterna i frågan mer delade – även om också de till övervägande del är positiva.

Hur är det med skolan där man bor?

Till bilden hör att 40 procent av medborgarna anser att grundskolan fungerar bra eller ganska bra i den region eller kommun där de själva bor, medan 15 procent anger att de tycker att den fungerar dåligt eller mycket dåligt. En ganska stor andel uppger att de inte har någon uppfattning i frågan, eller inte känner till verksamheten. Den tydligaste skilljelinjen går mellan personer med olika partisympatier, men signifikanta skillnader noteras också kopplat till generation, inkomst och utbildningsnivå.

Generationen född 1977–1995 är den som i högst utsträckning är nöjd med skolan där de bor (43 procent svarade att den fungerar bra, 14 procent att den fungerar dåligt), därefter generationen född 1965–1976 (37 procent bra, 20 procent dåligt). Minst nöjda med grundskolan där de bor är de som mest nyligen själva var elever där. I denna generation (födda 1996–2009) anser 33 procent att skolan där de bor fungerar bra och 22 procent att den fungerar dåligt. Värt att notera i sammanhanget är att de som föddes 1985 eller tidigare haft hela sin egen skolgång innan de stora skolreformerna på 1990-talet, medan de som föddes senare har gått i en skola i allt högre grad präglad av skolsegregation och resultatskillnader mellan elever med olika socioekonomisk och etnisk bakgrund (Lundahl, 2016).

Skillnaderna mellan inkomstgrupper är små i denna fråga, men de med lägst inkomst är minst nöjda (37 procent av personer med låg inkomst svarade ganska eller mycket bra, 15 procent ganska eller mycket dåligt). I övriga grupper varierar åsikterna. Inte heller utbildningsnivån har så stor betydelse för synen på kvaliteten i skolan där de själva bor. De med högst utbildning är dock mest nöjda. Där har 44 procent svarat att den fungerar bra eller mycket bra, jämfört med 36 procent i gruppen med lägst utbildning.

Vilken typ av område som man bor i eller huruvida man äger eller hyr sin bostad påverkar inte inställningen till hur skolan i den egna kommunen fungerar, vilket kan te sig förvånande givet den ökande skolsegregationen i Sverige, som innebär att skolor över de senaste 40 åren blivit alltmer socialt och etniskt homogena, och att skolor i områden med sämre socioekonomiska förhållanden har blivit ”frånvalsskolor” (Skolverket, 2023).

Vart är den svenska skolan på väg?

Det svenska skolväsendet har omorganiserats radikalt under de senaste 40 åren. Våra resultat visar samtidigt att svenska folket länge har haft ett relativt stort förtroende för skolan som institution. Det finns alltså en viss stabilitet i synen på skolan. Ändå framkommer att stora delar av medborgarna återkommande anser att kvaliteten i svensk skola försämrats under senare år – även om många menar att skolan där de själva bor fungerar bra.

Många deltagare i de nationella SOM-undersökningarna menar att skolans viktigaste uppgift är att fostra demokratiska medborgare. Resultaten tyder också

på att lärare som yrkesgrupp har ett brett stöd i befolkningen. Vår samlade slutsats är därför att svenska folket har ganska stort förtroende för både lärarkåren och för skolan som samhällsinstitution. Däremot ifrågasätter stora delar av opinionen idag det nyliberala sättet att organisera skolan.

Skolans problem har debatterats av politiker och i massmedia under de 40 år som vi undersöker. I början handlade debatten ofta om kostnader och okänslig byråkrati i kombination med kritik av en så kallad flumskola. Därefter kom brister i effektivitet, ordning och sjunkande kvalitet att stå mer i centrum.

Våra analyser visar att för medborgarna blir skola och utbildning särskilt märkbara som samhällsproblem vid två tillfällen. Det första inträffar vid millennieskiftet, efter framväxten av en nyliberal skola. Det andra tillfället inträffar 2014. Då hade internationella jämförelser av provresultat samt synpunkter från OECD fått stort genomslag i den svenska skoldebatten. Den svenska skolan framstod därmed allt tydligare som en nationell skola i ett globalt spänningsfält.

Analyserna visar också att det idag finns stort stöd bland medborgarna för förslagen att låta staten ta över ansvaret för skolan från kommunerna. Det finns även ett starkt stöd för att förbjuda företag med vinstintresse att driva skolor. Under lång tid har en många medborgare varit skeptiska till att satsa mer på friskolor och till att begränsa det fria skolvalet. Om opinionen skulle vara avgörande i dagens skolpolitiska läge skulle alltså en nyliberal organisering av skolväsendet få svagt stöd.

Samtidigt finns det ett visst stöd för globalt inflytande i skolpolitiken. Ganska många medborgare menar att internationella jämförelser av skolresultat är ett användbart mått på skolans kvalitet. En framtida organisering av skolan skulle därför kunna kombinera ökad statlig styrning med globalt inflytande genom överstatlig rådgivning och jämförelser mellan länder. Detta är sannolikt en fråga som kommer att diskuteras livligt.

Skillnader inom opinionen, som kön, utbildningsnivå och politiska sympatier, har undersökts. Våra resultat tyder på att generationstillhörighet ofta är av betydelse för medborgarnas ställningstaganden. Personer i medelåldern verkar vara mer nöjda med skolan som institution och med skolan där de bor. Den yngsta generationen är mer tveksam. En möjlig förklaring är att olika generationer har olika erfarenheter av skolan.

Partisympati har däremot inte lika tydliga samband med ställningstaganden i åtskilliga skolfrågor. Undantaget gäller framför allt synen på vinstdrivna företag inom skolväsendet. Det kan betyda att skolfrågor visserligen uppfattas som viktiga, men medborgarnas ställningstaganden inte alltid följer vanliga partipolitiska skiljelinjer eller att dessa inte framstår som särskilt distinkta för medborgarna. Detta kan öppna för bredare politiska överenskommelser och långsiktiga beslut om svensk skola.

De tre idealtyperna hjälper oss att förstå förändringar i organiseringen av svensk skola. Den centralistiska skolan – som var en viktig del i byggandet av det svenska välfärdssamhället – kriterades från både höger och vänster för att vara alltför byrå-

kratisk och stel samt också alltför kostsam. Idag riktas istället omfattande kritik mot den nya och marknadsstyrda skolan. Till bilden hör att svensk skolpolitik behöver förhålla sig till pågående globalisering, internationella jämförelser och transnationella policyidéer.

Vad kan då göras? Ett tänkbart alternativ är att ge professionell styrning större utrymme. Det innebär att lärarna, med stöd i sin utbildning, kollegialt samarbete, och professionellt kunnande, får större inflytande i skolan som organisation. Våra analyser ger visst stöd för en sådan inriktning, eftersom många medborgare visar förtroende för lärarkåren och för skolan som samhällsinstitution där lärarna är en viktig del.

Frågan är därför om en starkare professionell styrning av skolan kan vara ett alternativ till både centralistisk byråkrati och avreglerad marknadsstyrning. Detta skulle kräva att lärarnas professionella kunskap och argument tas tillvara på ett systematiskt sätt, i samspel med annan välgrundad kunskap om undervisning, utbildning och samhälle. Ett sådant professionellt vägval och ansvarstagande kräver en organisering av skolan som kan hantera utbildningens kvalitet och skolans uppgifter i ett demokratiskt samhälle!

Referenser

- Cerny, P. G. (2010). The competition state today: From raison d'État to raison du Monde. *Policy studies*, 31(1), 5–21.
- Dewey, J. (1906/2005). *Demokrati och utbildning*. Daidalos AB.
- Englund, T. (1996). *Utbildningspolitiskt systemskifte*. HLS Förlag.
- Englund, T. (2014). *Forskning om medborgar- och demokratifostran*. En forskningsöversikt beställd av Utbildningsvetenskapliga kommittén vid Vetenskapsrådet.
- Evetts, J. (2011). A new professionalism? Challenges and opportunities. *Current sociology*, 59(4), 406–422.
- Freidson, E. (2001). *Professionalism, the third logic: On the practice of knowledge*. University of Chicago press.
- Henrekson, M., & Wennström, J. (2023). The View of Knowledge. *The Independent Review*, 27(4), 511–532.
- Jarl, M. (2025). Återförstatliga skolan och begränsa det fria skolvalet? Svenskarna om skolreformer. I B. Rönnerstrand, A. Carlander, P. Öhberg & A. Bergström (Red.), *I rörelse* (s. 379–303). SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Kallós, D., & Lindblad, S. (1994). *New policy contexts for education: Sweden and United Kingdom*. Pedagogiska institutionen vid Umeå universitet.
- Lindblad, S., & Wallin, E. (1993). On transitions of power, democracy and education in Sweden. *Journal of Curriculum Studies*, 25(1), 77–88.
- Lindblad, S., Pettersson, D., & Popkewitz, T. (2018). Education by the numbers and the making of society. *The Expertise of International Assessments*. Routledge.

- Lindensjö, B., & Lundgren, U. P. (2014). *Utbildningsreformer och politisk styrning*. Liber.
- Luhmann, N., Schorr, K. E., Neuwirth, R. A., & Vanderstraeten, R. (2000). Problems of reflections in the system of education. *European Journal of Social Theory*, 6(1), 133–143.
- Lumsden Wass, K. (2004). *Vuxenutbildning i omvandling. Kunskapslyftet som ett sätt att organisera förnyelse*. Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Lundahl, L. (2016). Equality, inclusion and marketization of Nordic education: Introductory notes. *Research in comparative and international education*, 11(1), 3–12.
- Meyer, J. W., & Rowan, B. (1977). Institutional organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83(2), 340–363.
- Qvarsebo, J. (2022). Skolans och disciplinerings mutationer 1918–1962. *Vägval i skolans historia*, 2. <https://undervisningshistoria.se/skolan-och-disciplineringsmutationer-1918-1962/>
- Rönnerberg, L., Alexiadou, N., Benerdal, M., Carlbaum, S., Holm, A. S., & Lundahl, L. (2022). Swedish free school companies going global: Spatial imaginaries and movable pedagogical ideas. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 8(1), 9–19.
- Skolverket. (2023). *Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet 2023* (Rapport 2023:9). <https://www.skolverket.se/download/18.3c0656d5188bc287d513ae3/1692880740583/pdf11810.pdf>
- SOU. (1948). *1946 års skolkommissons betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling* (1948:27). Ecklesiastikdepartementet.
- Svallfors, S., & Tyllström, A. (2019). Resilient privatization: The puzzling case of for-profit welfare providers in Sweden. *Socio-Economic Review*, 17(3), 745–765.
- Weber, M. (1983). *Ekonomi och samhälle: Förståendesociologins grunder. 1, Sociologiska begrepp och definitioner. Ekonomi, samhällsordning och grupper* (A. Lundquist, övers.). Argos.
- Wärvik, G.-B., Lindblad, S., Pettersson, D., & Runesdotter, C. (2020). School differentiation and Re-forming human kinds in Swedish welfare state education after the Second World War. I T. Popkewitz, D. Pettersson & K.-J. Hslao (Red.), *The International Emergence of Educational Sciences in the Post-World War Two Years* (s. 207–224). Routledge.
- Wärvik, G.-B., & Lindblad, S. (2026). The making of vocational education in Sweden: From apprenticeship to the 'social issue'. In M. Pereyra, L. Moreno Merera, & M. Torres Sánchez (Red.). *Reforming Spanish Formación Profesional: Challenges of the German Dual System in European Perspective*. De Gruyter Brill (submitted, in press).

Bilaga 1 Medborgarnas uppfattningar om att skolans viktigaste uppgift är fostra demokratiska medborgare, respektive att lärare i svenska skolor är välutbildade, 2025 (procent)

Skolans viktigaste uppgift är att fostra demokratiska medborgare (formulär R4)	1=helt felaktigt	2	3	4	5 Helt riktigt	Procent	Totalt Antal
Generation							
1918–1945	4	16	26	24	30	100	146
1946–1964	8	13	35	26	18	100	561
1965–1976	12	12	26	36	14	100	386
1977–1995	9	16	34	28	13	100	459
1996–2009	9	14	38	26	13	100	223
Total	9	14	37	26	14	100	1 775

Din uppfattning om: lärare i svenska skolor är välutbildade.	1=helt felaktigt	2	3	4	5=helt riktigt	Procent	Totalt antal
Generation							
1918–1945	1	6	38	34	21	100	146
1946–1964	3	10	42	34	11	100	563
1965–1976	4	12	41	33	10	100	388
1977–1995	4	12	36	35	13	100	461
1996–2009	7	17	36	30	10	100	224
Total							1 775

Utbildning							
Låg	6	10	32	33	19	100	219
Medellåg	5	14	44	29	9	100	482
Medelhög	3	9	42	34	12	100	386
Hög	4	12	38	34	12	100	619
Total	4	12	39	33	12	100	1 706

Kommentar: Påståendet löd *Din uppfattning om: Skolans viktigaste uppgift är att fostra demokratiska medborgare* respektive *Din uppfattning om: lärare i svenska skolor är välutbildade*. Svartalternativ och antal svarande framgår av tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

Bilaga 2 Medborgarnas förtroende för hur arbetet i grundskolan sköts, 2025 (procent)

Fråga	Alternativ					Procent och antal svarande
	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	
Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete? Grundskolan						
Samtliga	9	40	36	11	4	100 N=1 818
Generation						
1918–1945	4	29	54	7	6	171
1946–1964	3	36	44	14	3	561
1965–1976	14	43	30	10	3	386
1977–1995	11	44	28	12	5	482
1996–2009	9	39	36	12	4	218
Utbildning, fyrdelad						
Låg	5	31	47	12	5	233
Medellåg	7	40	37	13	3	524
Medelhög	8	34	37	16	5	386
Hög	11	48	30	8	3	598
Egen inkomst						
Max 14 999	8	33	39	14	6	266
15 000–24 999	6	34	45	12	3	328
25 000–34 999	8	40	35	13	4	676
35 000–44 999	12	45	31	10	2	422
Minst 45 000	11	48	30	8	3	598
Partisympati						
Vänsterpartiet	14	46	27	11	2	100
Socialdemokraterna	11	42	36	9	2	605
Centerpartiet	10	50	33	6	0	78
Liberalerna	9	53	31	7	0	55
Moderaterna	8	42	36	11	3	321
Kristdemokraterna	6	36	40	16	2	114
Miljöpartiet	15	46	25	12	2	258
Sverigedemokraterna	4	27	42	20	7	50
Annat parti	6	22	40	14	18	100

Kommentar: Frågan löd *Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete? Grundskolan.* Svartalternativ och antal svarande framgår av tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2025.

